

DEVIANT XULQLI BOLALARNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI.

Davlatova O'g'iljon Ilhombek qizi

Urganch davlat universiteti talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7676356>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25-yanvar 2023 yil

Ma'qullandi: 01-fevral 2023 yil

Nashr qilindi: 02-fevral 2023 yil

KEY WORDS

*Deviant, o'spirinlik, yoshli, xulqi
og'ishgan, fiziologik*

ABSTRACT

Ushbu maqola deviant xulqli bolalar va o'spirinlarning rivojlanishi va hayotiy tarzini haqida, deviant xulqli bolalar mavzusini yoritib beradi.

Odatda deviasiyalar o'spirinlik davrida yuzaga keladi. O'spirinlik davri yoshlik davrlari ichida eng murakkabidir. Uni o'tish davri ham deb atashadi, chunki bu davr mobaynida bolalikdan yigitlikka o'tish ro'y beradi va bu jarayon o'smir rivojlanishining barcha jihatlari-anatomik-fiziologik tuzilishi, aqliy, axloqiy rivojlanishida o'z ta'sirini ko'rsatadi.

Deviatsiya turlari

Jamiyatda qabul qilingan qoidalar, xulq-atvor normalaridan chetga chiqqan o'smirlarni qiyin o'smir yoki qiyin tarbiyalanadigan o'smir deyishadi. Qiyin tarbiyalanish deganda pedagogik ta'sirga qarshilik ko'rsatish tushuniladi. O'smirning qiyin tarbiyalanishi, u tomonidan qabul qilingan norma va qoidalarga amal qilinmasligini fanda deviasiya hodisasi orqali o'rganiladi.

Deviatsiya (og'ish) ham insonga, ham uni o'rab turgan olamga xos bo'lgan o'zgaruvchanlik hodisasining jihatlardan biri hisoblanadi. ijtimoiy sohada o'zgaruvchanlik hodisasining jihatlardan biri hisoblanadi. ijtimoiy sohada o'zgaruvchanlik faoliyatga bog'liq va insonning atrofdagilar bilan o'zaro munosabatini aks etadigan xulq-atvorida o'z ifodasini topadi. Avval aytib o'tganimizdek, xulq-atvor norma va chetga chiqqan bo'ladi.

Deviatsiya deviant, delikvent va jinoiy xulq-atvordan iborat.

Delikvent xulq-atvorning quyidagi turlari mavjud:

- agressiv xulq-atvor, bunga haqoratlash, sadistik harakatlar, o't qo'yish kabilar kiradi;
- g'arazli xulq-atvor: kichk o'g'riliklar, ta'magirlik, avtoulavlarni olib qochish va moddiy daromad olish maqsadidagi boshqa mulkiy tajovuzlar;
- g'yohvand moddalarni yetishtirish va tarqatish.

Deviatsiyaning salbiy turlari ijtimoiy potologiya hisoblanadi. Bularga aroqxo'rlik, toksikomaniya, g'yohvandlik, fohishabozlik, o'z joniga qasd qilish, huquqbuzarlik va jinoyatchilikni kiritsak bo'ladi. Ular tizimni barbod etishadi, uning asoslariga putur yetkazishadi va anchagina zarar keltirishadi.

Me'yordan chetga chiquvchi xulq-atvor murakkab tabiatga ega bo'lib, turli

xil omillar bilan izohlanadi. Voyaga yetmaganlarning deviant xulq-atvorini keltirib chiqaruvchi omillar quyidagilardir:

1. Biologik omillar bola organizmida uning ijtimoiy adaptatsiyasini qiyinlashtiruvchi fiziologik yoki anotomik xususiyatlarning borligida o'z ifodasini topadi. Ularga quyidagilar kiradi:

-irsiy xususiyatlar;

-aqliy rivojlanishning buzilishi, eshitish va ko'rishning susayishi, asab tizimining zararlanishi va boshqalar;

-organizmga psixofiziologik zo'r berish, nizoli holatlar, atrof-muhitning kimyoviy tarkibi, turli somatik, allergik, toksik kasallanishlarga olib keluvchi, ya'ni quvvat manbalari bilan bog'liq bo'lgan psixofiziologik xususiyatlar.

Psixologik omillar. Bularga bolada psixopatalogiya yoki xarakterining aksetkatsiyasining borligi kiradi. Bu me'yordan chetga chiqishlar asab kasalliklari, psixopatiya, nevrosteniya va bolada g'ayriadekvant reaksiyalarni paydo qiluvchi boshqa omillarda namoyon bo'ladi.

Ijtimoiy-pedagogik omillar maktab, oila va ijtimoiy tarbiya nuqsonlarida namoyon bo'lib, uning asosida yoshlik chog'ida salbiy tajriba to'planishligi bilan bolaning erta ijtimoiylashuvdagi og'ishlarga olib keluvchi yosh, jinsiy va individual xususiyatlar yotadi.

O'smirlar deviant xulq-atvorining profilaktikasi. Ilmiy nazariy va amaliyotda ikki asosiy texnologiya-profilaktika va rehabilitatsiya keng tarqalgan.

Profilaktika-o'smirlar xulq-atvorida ijtimoiy normalardan og'ishning turli shakllarini keltirib chiqaruvchi asosiy sabab va sharoitlarni bartaraf etishga qaratilgan ijtimoiy, tibbiy, tashkiliy, tarbiyaviy va davlat tadbirlarining majmuasidir. U asosan bolani o'rab turuvchi muhitga bog'liq bo'ladi.

"Profilaktikasi" atamasi o'zi noxush oqibatlarini keltirib chiqaruvchi sabablarni bartaraf etish ma'nosini bildiradi.

Ijtimoiy pedagogning dezadaptatsiya bo'lgan o'smirlar bilan ishlashining boshqa bir texnologiyasi ularning rehabilitatsiyasi hisoblanadi. Rehabilitatsiya keng turdagi vazifalar, elementar ko'nikmalardan tortib insonning jamiyatda to'liq integratsiyalashuvigacha bo'lgan masalalarni hal qilishga qaratilgan chora-tadbirlar tizimi sifatida qaralishi mumkin.

Rehabilitatsiyaning bir qancha turlari mavjud: tibbiy, psixologik, pedagogik, ijtimoiy-iqtisodiy, kasbiy, maishiy.

Tibbiy rehabilitatsiya bola organizmining u yoki bu yo'qotilgan funksiyasini o'rnini to'ldirish yoki to'liq va qisman tiklashga qaratilgan bo'ladi.

Ruhiy rehabilitatsiya o'smirning ruhiy sohasiga qaratilgan bo'lib, uning maqsadi deviant xulq-atvorli bola ongida uning hech kimga kerakmasligi haqidagi tasavvurni yengib o'tishdir.

Ijtimoiy-iqtisodiy rehabilitatsiya deganda esa o'smir huquq va manfaatlarini himoya qilish, unga tegishli bo'lgan moddiy mulklar, to'lovlar bilan ta'minlashga qaratilgan chora-tadbirlar tushuniladi.

Bu muassasalarda ijtimoiy pedagogik rehabilitatsiya uch asosiy bosqichdan iborat: tashxis qilish rehabilitatsion dasturni yaratish va amalga oshirish, bolaning rehabilitatsiyadan keyingi himoyasi.

Ta'lim muassasalarida ijtimoiy pedagogik rehabilitatsiya qarovsiz bolalar va o'smirlarga nisbatan oilaviy va maktab repressiyalarini oldini olishga, nizoli vaziyatlarni hal qilishga

Shuningdek esa ularni o'quv faoliyatining sub'kti sifatida tiklashga qaratiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Каримова Л.И. Социальная психология и реклама: Учебное пособие для вузов. Т.: Издательскополиграфический творческий дом им. Г.Гуляма, 2004. С. 20.
2. Sotsiologiya molodeji. Uchebnik. /Pod red. V.T.Lisovskogo. SanktPeterburg, 1996
3. Каримова Л.И. Социальная психология и реклама: Учебное пособие для вузов. Т. Издательскополиграфический творческий дом им. Г.Гуляма, 2004. С. 20.
4. Sotsiologiya molodeji. Uchebnik. /Pod red. V.T.Lisovskogo. SanktPeterburg, 1996

